

Filicidul maternal și paternal în România: tendințe și factori de risc

Ecaterina Balica

Institutul de Sociologie „Dimitrie Gusti” al Academiei Române

Abstract : *The article presents the results of an investigation conducted on a group of people definitively convicted for committing acts of murder that in the domain literature can be confined to the term filicid. In our opinion, the term filicid means „murder committed by parents over their children, regardless of the victim’s age” (Jacques D. Marleau et al., 1999). The aim of our investigations was to identify – at an individual, family and community level – the occurring risk factors influencing paternal and maternal filicid, in order to provide necessary feedback for actions ment to prevent the acts of murder committed by parents over their children. The methodology used allowed us to obtain information on the family of origin in which the aggressor has evolved until the age of 18 years, on the family he developed, on the relations inside the family of origin and inside the family the murder occurred in, information about how the crime was committed, as well as data on situational factors that have competed to achieve the act of violence. Since our research interest to murder committed inside family space materialized in the form of previous studies, in the present article we have also tried to achieve a comparison between those who commit murders inside the family area and individuals who commit filicid.*

Keywords : filicid, paternal filicid, maternal filicid, risk factors, murder in family space

Cuvinte-cheie : filicid, filicid paternal, filicid maternal, factori de risc, omor în spațiul familial

Introducere

Interesul nostru pentru problematica filicidului a crescut îndeosebi ca urmare a cazurilor tot mai des semnalate în ultimul an de mass-media. Tema a mai fost abordată tangențial de noi și în cadrul unui studiu privind particularitățile sociodemografice ale persoanelor implicate în săvârșirea unor tipuri de omor (Balica, 2006), însă filicidul nu ocupa un loc atât de important în structura lucrării pe cât credem în momentul de față că ar trebui. Din acest motiv, am decis să aducem în fața specialiștilor rezultatele investigațiilor noastre, sperând astfel să

stimulăm interesul cercetătorilor din țara noastră pentru problematica filicidului. În același timp, prin demersul nostru ne propunem să milităm pentru ideea coalizării eforturilor cercetătorilor din diverse domenii în realizarea unor studii multidisciplinare care să permită avansarea unor soluții pentru prevenirea producerii actelor de filicid, pentru sancționarea adecvată a lor, dar și pentru eliminarea disfuncționalităților legislative sesizate de practicieni. Studiul de față aduce în discuție și rezultatele cercetărilor privind problematica filicidului desfășurate pe plan internațional, prima parte a intervenției noastre

menționând cele mai actuale contribuții științifice în domeniu identificate de noi ca urmare a trecerii în revistă a articolelor din literatura de specialitate care abordează această temă.

În ultimii ani, cercetătorii au căzut de acord să utilizeze termenul de filicid pentru a desemna „omorul comis de către părinți asupra copiilor lor, indiferent de vârsta victimei” (Marleau *et al.*, 1999, 108). De asemenea, cercetătorii au acceptat ca necesară distincția dintre *filicidul paternal* (omorul comis de tată asupra propriilor copii) și *filicidul maternal* (omorul săvârșit de mamă asupra copiilor), printre argumentele aduse în sprijinul acestei idei numărându-se particularitățile specifice celor două tipuri de omor, generate de genul agresorului, modalitățile de realizare a faptelor de violență și motivațiile actului criminal.

Filicidul maternal

Cercetătorii au fost interesați într-o primă fază de problematica *filicidului maternal*. Preocuparea lor de a aborda cu predilecție acest tip de violență a fost generată de observațiile făcute de unii practicieni care-și desfășurau activitatea în cadrul spitalelor de psihiatrie și care erau nevoiți să se pronunțe din ce în ce mai des, la cererea juriștilor, asupra unor cazuri în care mamele își omorau copiii. Creșterea interesului specialiștilor pentru acest tip de omor a făcut posibilă trecerea de la studiile cu un caracter predominant descriptiv, specifice anilor '70, la studii complexe care presupuneau abordarea unor aspecte precum relația dintre filicidul maternal și stresul economic (Haapasalo, Petaja, 1999), legătura dintre calitatea relației de cuplu și filicidul maternal (Laporte *et al.*, 2003) sau factorii de risc specifici filicidului maternal sau paternal (Friedman *et al.*, 2005).

Un moment important în evoluția investigațiilor centrate pe tema filicidului maternal l-a constituit analiza realizată de către un grup de psihiatri americani coordonați de către Susan Hatters Friedman, în 2005, asupra cercetărilor elaborate pe plan internațional

care au avut ca temă filicidul maternal. Demersul cercetătorilor a permis formularea unor considerații referitoare la factorii de risc care se manifestă în cazul filicidului maternal, neonaticidului și relația dintre bolile mentale și filicidul maternal/neonaticid (Friedman *et al.*, 2005).

Autorii au identificat ca factori de risc specifici filicidului: vârsta tânără, statutul marital de persoane necăsătorite, negarea sau ascunderea sarcinii, lipsa îngrijirilor prenatale. În același timp, investigațiile au evidențiat, în cazul filicidului maternal, existența unor factori de risc care țin de starea de sănătate (prezența sinuciderilor, a depresiilor și a psihozelor) (Friedman *et al.*, 2005).

Filicidul paternal

Așa cum era de așteptat, o parte dintre specialiști au fost interesați și de problematica *filicidului paternal*. Studiile realizate în Marea Britanie au evidențiat o serie de particularități ale filicidului paternal: vârsta medie a autorilor de 24 de ani, mai mult de jumătate dintre agresori aveau un loc de muncă, prezența cazierului judiciar în cazul a două treimi din cazuri, prezența tulburărilor de personalitate. Factorii precipitatori cei mai des consemnați erau: plânsul interminabil al copilului sau refuzul acestuia de a mânca. Agresorii erau caracterizați de izolare socială, situație economică precară, impulsivitate, consum de droguri, probleme psihiatrice/neurologice, abuz psihic/sexual în perioada copilăriei (Scott, 1973).

Sinteza literaturii științifice realizată de Marleau și Poulin (2001), pe lângă faptul că abordează critic cercetările din domeniul filicidului paternal, identificând astfel unele limite ale acestora, aduce în discuție și o tipologie a filicidului paternal. *Filicidul accidental* reprezintă una dintre categoriile de filicid identificate de cei doi criminologi, specificul ei constând din faptul că fapta se produce ca urmare a aplicării unor pedepse fizice. În funcție de vârsta copiilor uciși au fost evidențiate trei subtipuri de filicid accidental: 1) omor

comis asupra copiilor cu vârsta sub un an, generat de gesturi impulsive declanșate de plânsul copiilor ; 2) omor comis asupra copiilor cu vârsta peste un an, rezultat al maltratărilor fizice suportate din partea tatălui. 3) omor comis asupra preadolescenților și adolescenților de către tatăl care simte că îi este pusă la îndoială autoritatea. Al doilea tip, *filicidul produs ca urmare a unui act de răzbunare*, după ce părinții se despart, asupra copilului este rezultatul transformării și transferării ostilității tatălui asupra copilului-obiect. În cazul celui de-al treilea tip, *omorul comis asupra noilor născuți*, tații sunt, de cele mai multe ori, doar complici. Tații sunt implicați într-o măsură mai mare în alte trei tipuri de filicid : *filicidul săvârșit asupra copiilor care prezintă anumite handicapuri fizice sau mentale* (eutanasiu), *filicidul precedat de un abuz sexual*, săvârșit pentru a îndepărta urmele abuzului, și *filicidul săvârșit din altruism* de către un tată cu afecțiuni psihice grave.

Studiile comparative asupra filicidului maternal și paternal au evidențiat unele diferențe între cele două categorii de agresori, legate îndeosebi de statutul marital, vârstă, armele utilizate sau motivații. Primul studiu care se înscrie în aria cercetărilor comparative este cel inițiat de P.J. Resnick în 1969. Conform rezultatelor înregistrate, bărbații sunt într-un număr mai mare căsătoriți la momentul faptei, comparativ cu femeile implicate în acte de filicid. Portretul agresorilor de sex masculin include câteva elemente distinctive legate de vârsta (25-35 de ani), armele utilizate pentru comiterea faptei (cuțitul) și starea de sănătate (sunt mai puțin diagnosticați ca având depresii și stări psihotice). Motivațiile actului criminal întâlnite în cazul taților care-și omorau copiii erau : răzbunarea și abuzul fizic. În schimb, investigațiile desfășurate de Resnick au evidențiat faptul că femeile, care comit fapte de filicid, au vârsta cuprinsă în intervalul 20-50 de ani. Spre deosebire de bărbați, femeile îșiucid copiii fără a apela la arme, victimele fiind aruncate, sufocate sau gazate. De asemenea, printre femeile condamnate pentru filicid au

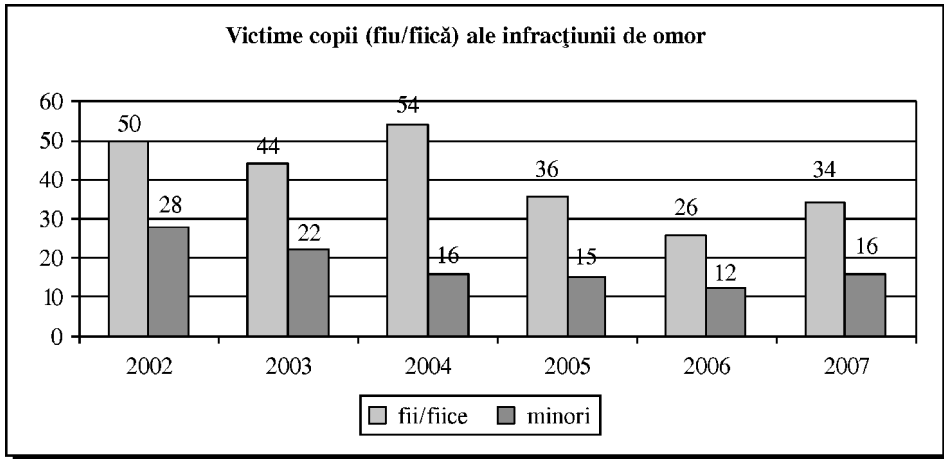
fost identificate multe persoane diagnosticate ca fiind schizofrenice sau cu alte probleme de sănătate psihică (Resnick, 1969).

În ceea ce privește o eventuală clasificare a filicidului, Resnick propune drept criteriu de departajare motivația faptei. Printre tipurile de filicid construite în raport cu acest criteriu se numără : filicidul altruist, filicidul psihotic acut, filicidul comis asupra unui copil nedorit, filicidul accidental și filicidul ca răzbunare la adresa unui concubin (Resnick, 1969).

Evoluția numărului faptelor de filicid în România

Faptele de omor comise de părinți asupra propriilor copii nu au constituit în România, un subiect pentru specialiștii interesați de problematica respectivă. Numărul redus de fapte de acest gen și interesul scăzut al publicului pentru temă au contribuit la menținerea acestei situații. Din partea profesioniștilor care vin în contact cu asemenea cazuri (medici legiști, psihiatri și procurori), au existat însă intervenții care abordau și acest subiect. Reprezentanții Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție au adus în discuție datele statistice privind omorurile comise asupra copiilor în contextul violenței familiale, subiect care a reușit să capteze mai bine decât alte teme atenția instituțiilor statului implicate în controlul și sancționarea faptelor de violență.

Conform statisticilor prezentate în *Sinteza datelor statistice privind starea infracțională juvenilă și violența în familie, în perioada 1989-2007 și respectiv 2002-2007*, la nivelul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție au fost înregistrate, pentru intervalul 2002-2007, un număr de 244 de fapte de omor asupra unor copii, fii-fiice ale făptuitorilor, în medie, anual, aproximativ 40 de omoruri. Din totalul victimelor copii ai propriilor părinți aproape jumătate au fost minori (109), în medie, anual, 18 persoane (Lungu, 2008) (vezi figura 1).

Sursă : *Sinteza datelor statistice privind starea infracțională juvenilă și violența în familie, în perioada 1989-2007 și respectiv 2002-2007*, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, disponibil la : http://www.mpublic.ro/minori_2008/minori_5_9.pdf

Figura 1. Victime copii (fiu/fiică) ale infracțiunii de omor

Analiza datelor statistice înregistrate la nivelul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție evidențiază faptul că numărul faptelor de filicid este destul de mic, în comparație cu alte tipuri de omor. Cu toate acestea, nu trebuie să evităm să aducem în discuție acest tip de omor, mai ales în situația în care este vorba despre agresori care au calitatea de părinte în raport cu victima. Iată de ce, în cele ce urmează, vom încerca să analizăm informațiile privind faptele de filicid comise în România în perioada 1995-2003. Pornind de la precizările și delimitările recente făcute de către specialiști asupra termenilor utilizați pentru a descrie faptele de omor comise de părinți asupra propriilor copii, prin investigațiile noastre am încercat să abordăm problematica filicidului și să identificăm factorii de risc specifici spațiului românesc.

Factori de risc specifici actelor de filicid maternal și paternal din România

Metodologie

Demersul nostru a avut ca punct de pornire modelul teoretic ecologic care își are originea în ideile avansate de către Urie Bronfenbrenner, idei dezvoltate de Etienne G. Krug și colaboratorii săi (2002). Conform acestor autori, comportamentul unui individ trebuie studiat luând în considerare atât caracteristicile individului, cât și influențele reciproce ale sistemelor care alcătuiesc mediul său ecologic. Urie Bronfenbrenner insistă îndeosebi asupra influenței pe care o au asupra copilului cele cinci sisteme identificate ca fiind părți componente ale mediului ecologic : microsistemul (membrii familiei nucleare și ai familiei extinse, prietenii, vecinii), mezosistemul (relațiile dintre părinți, școală și părinți), exosistemul (problemele părinților de la locul de muncă), macrosistemul (credințele, valorile și ideologiile care aparțin unei comunități) și

ronosistemul (evenimentele din viața unui individ și a familiei sale – nașterea unui copil, intrarea la școală, adolescența (Bronfenbrenner, 1977)).

Etienne G. Krug și colaboratorii săi au preluat și au adaptat intereselor lor ideile lui Urie Bronfenbrenner. Modelul teoretic astfel dezvoltat s-a conturat în jurul ideii conform căreia violența este rezultatul influențelor exercitate asupra comportamentului de către factori care se manifestă la nivel individual, la nivelul relațiilor interpersonale, al comunității și al societății. Autorii menționați apreciau că printre factorii comuni tuturor formelor de violență care acționează în cazul celor patru nivele se numără :

1. *Nivel individual* : vârstă, nivel de instrucție, venituri, tulburări psihologice sau de personalitate, toxicomaniile, comportamentele agresive, maltrătarile.
2. *Nivel relațional* : relațiile cu familia, prietenii, partenerii sau colegii influențează în mod negativ sau pozitiv riscul de a fi victimă a violenței sau de a fi violent.
3. *Nivel comunitar* : schimbarea frecvenței a domiciliului, densitatea populației, nivelul ratei șomajului, traficul local de droguri.
4. *Nivel societal* : factorii de ordin economic, educativi și sociali, politicile sanitare, accesul liber la arme, normele sociale și culturale care dau prioritate drepturilor părinților în raport cu binele copiilor, lipsa de respect pentru persoanele în vârstă (Etienne G. Krug *et al.*, 2002).

Întrucât modelul, așa cum a fost dezvoltat de Krug și colaboratorii săi, și-a dovedit utilitatea și în cazul investigațiilor realizate de noi asupra omorului în general și asupra criminalității violente (Balica, 2006, 2008), am considerat că putem aborda problematica filicidului din această perspectivă teoretică. Ne-am propus, astfel, să identificăm factorii de risc specifici faptelor de filicid din România, care se manifestă la nivel individual, microsocioal (familie, grup de prieteni) și situațional. Deoarece studiile realizate de noi asupra altor categorii de omor au utilizat o metodologie asemănătoare, am încercat,

pe parcursul acestei lucrări, să ne raportăm la concluziile obținute anterior pentru a putea oferi o comparație a datelor astfel încât să sesizăm particularitățile faptelor de filicid în raport cu alte fapte de omor. În același timp, demersul nostru a avut ca obiectiv formularea unor propuneri privind modalitățile de intervenție (instituții publice și societatea civilă) care se pretează la prevenirea acestei categorii de fapte la nivelul societății românești.

Informațiile necesare redactării considerațiilor noastre asupra filicidului au fost obținute din analiza documentară a dosarelor persoanelor condamnate și din datele rezultate ca urmare a completării unei fișe etiologice pe baza informațiilor obținute în cadrul convorbirilor purtate cu subiecții noștri. Instrumentele de lucru utilizate au fost astfel structurate încât să permită obținerea unor informații privind persoana făptuitorului (vârstă, nivel de instrucție, stare civilă, carieră infracțională, ocupație), despre mediul familial în care s-a dezvoltat până la 18 ani (tipul de familie, nivelul de trai al familiei de origine, ocupația și nivelul de instrucție al părinților, starea de recidivă a părinților și fraților), dar și despre familia sau cuplul în care trăia făptuitorul la momentul producerii actului de violență. De asemenea, un loc aparte în cadrul instrumentelor noastre l-au ocupat întrebările referitoare la infracțiune (modul de operare, circumstanțe, locul producerii), victime și relația subiecților cu mediul carceral până la momentul realizării cercetărilor noastre.

Studiul de față a fost realizat pe baza investigațiilor desfășurate asupra unui lot de 26 de persoane condamnate definitiv pentru omor comis asupra propriilor copii. Persoanele condamnate pentru fapte de omor care pot fi incluse în sfera filicidului aveau vârsta cuprinsă în intervalul 18-60 de ani, cel mai bine reprezentat segment de vârstă fiind cel al tinerilor cu vârsta între 18-35 de ani (14 subiecți, dintre care opt aveau la momentul faptei vârsta între 18-25 de ani și șase subiecți aveau vârsta între 26-35 de ani). Printre persoanele incluse în lotul nostru s-au

numărat și adulți cu vârsta între 36-45 de ani (șapte subiecți), dar și persoane cu vârsta între 46-60 de ani și peste (cinci subiecți). În cadrul acestui lot au fost incluse 15 persoane care au ucis un copil cu vârsta până la 10 ani și 11 persoane care au comis o faptă de omor asupra unui copil cu vârsta peste 18 ani.

Faptele de omor incluse în cercetare au fost comise în intervalul 1995-2003 de către persoane de sex feminin și masculin. Pentru a avea acces la informațiile legate de acest tip de omor, cadrul juridic existent, dar și posibilitățile noastre de intervenție, să ne limităm doar la acele cazuri în care persoanele care au comis filicid au primit sentințe de condamnare definitivă pentru fapte de omor.

Subiecții au fost selectați din baza de date a cercetării cu tema *Politici penale și dinamica infracțiunii de omor în ultimii 20 de ani*¹ și din baza de date realizată cu ocazia desfășurării investigațiilor necesare elaborării tezei de doctorat. Întrucât ambele lucrări au avut ca țintă persoanele care au comis fapte de omor în general, în lotul nostru nu au fost selectate persoane care au comis fapte de omor care au fost sancționate de Codul penal român ca fapte de pruncucidere. Faptele de pruncucidere au fost excluse din investigația noastră și din considerente care au luat în calcul particularitățile acestor fapte, dar și dificultățile sesizate de tot mai mulți specialiști implicați în instrumentarea cazurilor de pruncucidere. De altfel, studiile recente realizate de către medici legiști și psihiatri români au atras atenția asupra dificultăților întâlnite în realizarea expertizei medico-legală psihiatrice a persoanelor implicate în cazuri de pruncucidere, legate îndeosebi de examinarea psihiatrică la un interval de timp mare în raport cu momentul comiterii faptei, lipsa de informații privind mobilul faptei și necesitatea „combinării pedepsei cu o consiliere psihologică” pentru a obține rezultate mai bune decât în cazul aplicării doar a sancțiunilor privative de libertate (Micluția *et al.*, 2006).

Rezultate relevante privind persoanele care comit fapte de filicid maternal și paternal

Familia de origine a persoanei care comite filicid

Așa cum am precizat, investigațiile realizate ne-au permis obținerea unor informații privind mediul familial de origine al persoanelor care au comis fapte de filicid. Am constatat astfel faptul că majoritatea subiecților noștri au evoluat până la vârsta majoratului în cadrul familiei de origine, legal constituite, asemenea tuturor persoanelor implicate în fapte de omor (omor conjugal, fraticid, omor comis asupra unor persoane necunoscute sau cunoscute) (Balica, 2008). Prin urmare, este infirmată și în cazul acestei categorii de agresori ideea conform căreia persoana care comite acte de violență de o gravitate deosebită, precum omorul, este o persoană care a evoluat într-un orfelinat sau în cadrul unei familii dezorganizate (doar două persoane au evoluat în cadrul unor uniuni consensuale, în timp ce trei dintre agresori provin din familii monoparentale).

Se confirmă mai degrabă afirmația conform căreia aceste persoane s-au dezvoltat în cadrul unor familii disfuncționale, în care numărul copiilor era peste trei (în două treimi din cazuri). În această situație, în care tatăl are un statut ocupațional inferior (muncitor) corespunzător de altfel nivelului de instrucție, iar mama în cele mai multe cazuri casnică sau având un statut ocupațional inferior, marea majoritate a familiilor aveau un nivel de trai modest, dar care le permitea să aibă propria lor locuință și drept surse de venit salariul și munca în gospodărie.

Subiecții noștri s-au dezvoltat în familii din mediul rural. Deși în general putem spune că starea de sănătate a părinților și a copiilor familiei, în două treimi din cazuri, era bună, nu putem ignora faptul că existau și situații în care erau persoane cunoscute ca fiind alcoolici, bolnavi psihici sau cronici (o treime).

În ceea ce privește climatul familial în care s-au dezvoltat, informațiile obținute evidențiază

faptul că relațiile dintre părinți erau percepute de către subiecții noștri ca fiind marcate de înțelegere, prin aceasta înțelegând totuși existența conflictelor verbale ocazionale. Pe de altă parte, relațiile subiecților noștri cu părinții par să fi fost marcate de violență verbală și fizică, deși și de această dată subiecții le caracterizează ca fiind relații de înțelegere. Răspunsurile pe care le-au dat la întrebările referitoare la sancțiunile primite pe parcursul copilăriei și adolescenței ne îndreptățesc să afirmăm că violența era frecvent utilizată în reglarea conflictelor interpersonale din spațiul familial sau era folosită drept mijloc de corectare a comportamentelor necorespunzătoare. Astfel, relațiile dintre subiecții noștri și părinții lor erau marcate de amenințări și insulte, interdicții, dar, în jumătate din cazuri, și de pedepse corporale care au fost apreciate de unii ca fiind destul de dure. Această situație confirmă ideile avansate de către E. Krug și colaboratorii săi privind factorii de risc identificați, în cazul tuturor actelor de violență interpersonală, la nivel relațional. Mai precis, victimizarea directă a copilului în spațiul familial (ca urmare a abuzurilor fizice sau psihologice), dar și evoluția copilului într-un spațiu familial marcat de violență au fost identificate ca elemente care au făcut parte din viața persoanelor implicate în acte de filicid, situație care ne îndreptățește să avansăm ideea că acești factori de risc pot concura la producerea actului de violență orientat asupra propriilor copii.

Un indicator relevant privind prezența violenței în spațiul familial în care au evoluat subiecții noștri l-am considerat a fi implicarea membrilor familiei în acte de violență interpersonală, îndreptate asupra unor persoane din afara spațiului familial și sancționate de normativul penal. Iată de ce ne-am concentrat asupra stării de infraționalitate a părinților și a fraților subiecților noștri. Și de această dată remarcăm faptul că aceste familii nu pot fi descrise ca fiind un mediu criminogen, cel puțin din informațiile pe care le avem noi, în sensul că numărul membrilor implicați în acte de violență este destul de scăzut. Astfel, doar două dintre persoanele

incluse în lotul nostru au avut părinți cu antecedente penale și cinci dintre agresori au avut frați condamnați pentru viol sau furt.

Familia în care agresorii au comis fapta de filicid

Agresorii incluși în investigațiile făcute erau, la momentul faptei, fie persoane căsătorite (11 subiecți), fie persoane implicate în relații de concubinaj (15 subiecți). Familiile în cadrul cărora agresorii dețineau rolul de părinți erau familii cu mulți copii, mai mult de jumătate dintre acestea aveau peste doi copii. Pe de altă parte, datele obținute din investigații au evidențiat faptul că agresorii aveau un statut de persoane active, dar au un statut ocupațional scăzut, cei mai mulți fiind agricultori, muncitori calificați și necalificați, mici meșteșugari. Statutul de persoane active avea un caracter permanent pentru cei mai mulți dintre subiecții noștri (17 persoane), doar aproximativ o treime fiind implicate ocazional în activități remunerate. Persoanele fără ocupație au fost slab reprezentate în lotul nostru de subiecți (2 persoane). Deși majoritatea subiecților erau implicați în activități cu caracter permanent, mai puțin de jumătate dintre aceștia aveau drept surse de venit salariul (12 cazuri); munca în gospodărie și muncile ocazionale constituind sursele de resurse pentru cele mai multe dintre familiile agresorilor.

Numărul mare de membri pe care îl au familiile respective, asociat cu un nivel al veniturilor apreciat doar în jumătate din cazuri ca fiind suficient pentru un trai decent, în timp ce restul considerau că dispun de venituri insuficiente, ne determină să apreciem că familiile respective au un nivel de trai scăzut. Spre deosebire de familiile de origine în care au evoluat, familiile pe care subiecții investigațiilor noastre și le-au constituit beneficiau de propria locuință doar în jumătate din cazuri, unii dintre ei continuând să locuiască cu părinții lor sau în chirie. Lipsa locuinței proprii, la care se adaugă lipsa consistenței și de regularitate a veniturilor familiei asociate cu un nivel de instrucție și ocupațional scăzut face ca aceste familii să fie caracterizate de

marginalitate socială, dar de o marginalitate socială care se moștenește din familia de origine și se agravează în cazul subiecților noștri. De altfel, această marginalitate socială este întâlnită și în cazul altor tipuri de agresori care comit omoruri în România (Balica, 2006a), dar nu numai (Mucchielli, 2002).

Relațiile intrafamiliale erau marcate de conflicte într-o măsură mai mare decât familiile de origine ale persoanelor implicate în comiterea actului de filicid. Apreciem că la nivelul propriilor familii subiecții reproduc comportamentul părinților lor, numai că de astă dată conflictele și actele de violență sunt mai des menționate. Relațiile dintre agresori și partenerii lor de viață erau descrise ca fiind de înțelegere doar în jumătate dintre cazuri, în timp ce cealaltă jumătate era marcată de conflicte verbale și fizice cu o frecvență destul de mare.

Relațiile dintre agresor și copiii familiei au fost descrise de subiecții noștri ca fiind de înțelegere în marea majoritate a cazurilor, prin aceasta înțelegându-se conflicte ocazionale (11 cazuri). Relațiile dintre părinți și copii au fost marcate, în mare parte, de acte care pot fi incluse în sfera violenței verbale și psihologice (amenințări și insulte). Sancțiunile parentale cel mai des amintite de subiecții intervievați au fost interdicțiile (de a ieși din casă, de a-și întâlni prietenii etc.), în timp ce actele de violență fizică (pedepsele corporale) au fost mai rar menționate (4 cazuri).

Informații privind modalitățile de comitere a faptelor de filicid

Informațiile obținute prin intermediul metodologiei utilizate de noi ne permit să formulăm o serie de considerații privind modalitățile de realizare a faptelor de omor, motivațiile, acțiunile premergătoare faptei, măsurile luate de autorul faptei după comiterea infracțiunii, locul săvârșirii infracțiunii, circumstanțele atenuante/agravante, timpul comiterii delictului, ocaziile favorizante, mobilul delictului și armele utilizate.

Cele mai multe dintre faptele de filicid incluse în investigația noastră au fost comise în mediul rural (17 omoruri). Așa cum era

de așteptat, faptele de omor au fost săvârșite fără premeditare (20 cazuri), consumul de alcool fiind semnalat în jumătate din cazuri. După producerea faptei de omor, două treimi dintre autori nu au luat măsuri de acoperire a urmelor agresiunilor, în timp ce restul au încercat să ascundă dovezile care-i incriminau sau să fugă de la locul faptei (în 7 cazuri autorii au încercat să incendieze victimele). Marea majoritate a omorurilor s-au produs în locuința agresorului (14) sau a victimei (6), dar au existat și cazuri în care faptele de filicid au fost comise la locul de muncă al agresorului sau în spații publice.

Analiza modului de comitere a faptelor de omor a evidențiat faptul că în producerea acestora au fost implicate mai multe persoane doar în două cazuri, marea majoritate a omorurilor fiind rezultatul acțiunilor individuale (24 cazuri). Omorurile au fost comise în mai mult de jumătate din cazuri în cursul zilei, la baza acțiunii stând mobiluri precum: răzbu-narea (6), conflicte (6), interesele materiale (3), ura (1), gelozia (1) și autoapărarea (1). Printre armele utilizate de părinți s-au numărat cuțitele (10), forța fizică (pumni, picioare), topoarele și alte obiecte aflate la îndemâna agresorilor (par din lemn, ciocan etc.).

Interesant de remarcat este faptul că, asemenea altor categorii de persoane care comit fapte de omor, părinții care-șiucid copiii își asumă responsabilitatea faptelor doar în jumătate din cazuri, restul atribuind responsabilitatea fie victimei, hazardului, familiei, prietenilor sau altor persoane.

Victimele filicidului maternal și paternal

Informațiile privind victimele actelor de filicid sunt destul de reduse. Remarcăm faptul că persoanele de sex masculin prezintă un risc mai mare de a deveni victime ale actelor de violență inițiate de părinți, investigațiile noastre evidențiind că două treimi dintre victime au fost de sex masculin, în timp ce doar o treime de sex feminin. De asemenea, în ceea ce privește vârsta victimelor, observăm faptul că mai mult de jumătate dintre acestea au vârsta până în 10 ani (15 victime), numărul victimelor

reducându-se apoi pe măsură ce crește vârsta lor. Întrucât majoritatea victimelor erau minori, era de așteptat ca acestea să aibă domiciliul cu precădere în mediul rural, unde își aveau domiciliul și majoritatea agresorilor.

Unele acte de violență au fost favorizate de atitudinea victimei față de părintele său. Conform agresorilor, victimele au avut (în nouă cazuri) o atitudine provocatoare, care a determinat din partea adulților o reacție de răspuns necontrolată ce s-a finalizat cu moartea acesteia. În ceea ce privește victimele care au avut vârsta peste 18 ani, datele obținute pe parcursul analizei au evidențiat prezența unui alt factor de risc care favorizează degenerarea conflictelor dintre părinți și copii în acte de omor, și anume consumul de alcool semnalat în cazul victimei (în toate cazurile în care victimele aveau peste 18 ani). Prin urmare, putem aprecia că există două tipuri de factori de risc care pot fi întâlniți în cazul victimelor : atitudinea provocatoare a victimei și consumul de alcool.

Concluzii

Interesul nostru pentru actele de violență care au drept urmare moartea victimei s-a îndreptat aici spre faptele sancționate de normativul penal ca fiind infracțiuni de omor, care ne-a permis identificarea unor particularități specifice agresorilor implicați în fapte de filicid, comparativ cu persoanele implicate în comiterea altor tipuri de omor (omor comis asupra unor persoane din spațiul familial sau extrafamilial). Elementele comune, dar și cele specifice fiecărui tip de omor surprinse pe parcursul investigațiilor noastre au vizat fie persoana agresorului, fie victima sau modalitățile de comitere a faptelor de omor. Pornind de la caracteristicile menționate de noi în cadrul altor lucrări prezentate anterior studiului de față, vom încerca în cele ce urmează să subliniem particularitățile actelor de filicid.

Spre deosebire de alte omoruri, filicidul reprezintă un tip de omor în care sunt implicate persoane între care există legături de rudenie de tipul părinte-copil. În mod normal,

părintele este cel care trebuie să se implice în ocrotirea și dezvoltarea copilului și nu în acțiuni care să-i pună viața în primejdie. Așa cum am observat pe parcursul studierii literaturii de specialitate, dar și în timpul investigațiilor, atunci când victimele au vârsta de până la 10 ani, actele de filicid sunt consecința unor accidente generate de aplicarea unor pedepse corporale. Trecerea la un act de filicid este determinată de factori care pentru marea majoritate a persoanelor constituie aspecte frecvent întâlnite în viața familiilor în care există copii mici : plânsul interminabil și refuzul copiilor de a mânca. În situațiile în care victimele sunt adolescenți, aceștia sunt percepuți de părinții agresori ca având atitudini provocatoare și de aici până la declanșarea conflictului nu mai este decât un pas. În cazul filicidului, acești factori se asociază cu factori care țin de persoana agresorului, de mediul familial în care a evoluat, de modelul parental violent pe care îl reproduce la nivelul familiei, de nivelul de trai scăzut și consumul de alcool. De asemenea, există o serie de factori care țin de victime : vârsta, atitudinea provocatoare și consumul de alcool. La acești factori se adaugă factori relaționali care țin de grupul familial în care trăiesc victima și agresorul. Ne referim la factorii evidențiați pe parcursul investigațiilor noastre, evoluția copilului într-un spațiu familial marcat de violență și victimizarea directă a copilului în spațiul familial, ca urmare a abuzurilor fizice sau psihologice. Violența din spațiul familial se corelează cu elemente care țin de resursele familiei : lipsa locuinței proprii, la care se adaugă lipsa de consistență și de regularitate a veniturilor familiei generate de nivelul de instrucție și nivelul ocupațional scăzute.

Notă

1. Cercetarea a fost realizată de o echipă de specialiști : Dr. Ana Bălan – Administrația Națională a Penitenciarelor, Dr. Ecaterina Balica – Institutul de Sociologie al Academiei Române și Dr. Mihai Micle – Institutul Național de Criminologie.

Bibliografie

- Balica E. (2008) *Criminalitatea violentă. Tendințe și factori de risc*. Editura: Oscar Print.
- Balica E. (2006) Particularități socio-demografice ale autorilor infracțiunilor de omor din România, în *Revista de Criminologie, Penologie și Criminalistică*, 4.
- Bronfenbrenner U. (1977) Toward an experimental ecology of human development, în *American Psychologist*, iulie, 513-531.
- Constantin M.M. și Lungu, I., *Sinteza datelor statistice privind starea infracțională juvenilă și violența în familie, în perioada 1989-2007 și respectiv 2002-2007*, Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, disponibil la http://www.mpublic.ro/minori_2008/minori_5_9.pdf
- Hatters F.S., McCue Horwitz, S. și Resnick, P.J., Child Murder by Mothers: A Critical Analysis of the Current State of Knowledge and a Research Agenda, *The American Journal of Psychiatry*, 2005, disponibil la <http://ajp.psychiatryonline.org/cgi/content/full/162/9/1578>
- Jung H. și Ardeleanu M. (2002) Expertiza medico-legală psihiatrică în pruncucidere: dificultăți și soluții, în *Dreptul*, 10.
- Krug E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A. și Lozano-Ascenio, R. (2002) *Rapport mondial sur la violence et la sante*. Geneva: Organisation Mondiale de la Sante.
- Laporte Line, Poulin, B., Marleau, J.D., *La relation de couple chez les mères filicides est-elle importante?*, *Psychiatrie et violence*, vol 3, 3/2003, disponibil la http://www.psychiatrieviolence.ca/pages/archive_2003.htm
- Marleau J.D. et al. (1999) Les parents qui tuent leurs enfants, în J. Proulx, M. Cusson, M. Ouimet, *Les violences criminelles*, Les Presses de l'Universite Laval.
- Marleau J.D. și Poulin, B. (2001) *Le filicide paternel: synthèse éclectique des écrits*, www.pinel.qc.ca/psychiatrie_violence.
- Micluția I., Macrea, R. și Vartic, M. (2006) Pruncucidere versus neonaticid – dileme psihiatrico legale, în *Romanian Journal of Legal Medicine*, vol. XIV, 1.
- Mucchielli L. (2002) Recherche sur les homicides: auteurs et victimes, în *Questions Penales*, XIV-1.
- Resnick P. J. (1969) Child Murderer by Parents: A Psychiatric Review of Filicide, în *American Journal of Psychiatry*, 327-328.
- Scott P.D. (1973) Fatal battered baby cases, *Medicine, Science and the Law*, vol. 13, 120-126.

Primit la redacție: iunie, 2010